

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Virgilijus Pugačiauskas

**RUSIJOS IR NEPRIKLAUSOMŲ
VALSTYBIŲ SANDRAUGOS
POLITIKOS STUDIJŲ METODIKA**

Vilnius 2008

UDK 32 (470+571) (075.8)

Pu-19

„Rusijos ir Nepriklausomų valstybių sandraugos politikos studijų metodika“ apsvastyta, patvirtinta ir rekomenduota spausdinti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros posėdyje 2008 m. spalio 21 d. (protokolas Nr. VN-5 (1)).

Leidinyi skiriamas pagal tarptautinių santykių bakalauro studijų programą studijuojantiems kariūnams.

Atsakingasis redaktorius prof. dr. Gediminas Vitkus

Recenzavo doc. dr. Jūratė Novagrockienė

© Virgilijus Pugačiauskas, 2008

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008

ISBN 978-9955-423-76-8

TURINYS

BENDRIEJI RUSIJOS IR NEPRIKLAUSOMŲ VALSTYBIŲ SANDRAUGOS POLITIKOS STUDIJŲ KURSO REIKALAVIMAI.....	4
RUSIJOS POLITINĖ SISTEMA	6
1 TEMA. Posovietinės erdvės transformacijos problematika. Rusijos pokomunistinė transformacija	6
2 TEMA. „Perestroikos“ politinė dinamika ir Rusijos politinė transformacija (1991–1993 reformų metai).....	7
3 TEMA. 1993 m. politinė krizė ir konstitucinė reforma	8
4 TEMA. Vykdomoji valdžia – prezidentas ir vyriausybė	9
5 TEMA. Rusijos parlamentarizmas	11
6 TEMA. Rusiškoji rinkimų sistema	12
7 TEMA. Politinės partijos ir partinė sistema	13
8 TEMA. Federalizmas ir regionizmas: struktūra, problemos ir perspektyvos. Kaliningrado srities problema.....	14
9 TEMA. Politinė kultūra ir politinis dalyvavimas	15
10 TEMA. Interesų grupės ir oligarchai Rusijos politikoje	17
NVS ŠALIŲ POLITINĖS SISTEMOS	18
11 TEMA. NVS bendroji charakteristika	18
12 TEMA. Ukrainos politinė transformacija	19
13 TEMA. Baltarusijos politinė sistema	21
REKOMENDUOTINOS RAŠTO DARBŲ TEMOS.....	23

BENDRIEJI RUSIJOS IR NEPRIKLAUSOMŲ VALSTYBIŲ SANDRAUGOS POLITIKOS STUDIJŲ KURSO REIKALAVIMAI

STUDIJŲ PROCESAS: tikslas, reikalavimai, vertinimas

Rusijos ir NVS studijų kurso pagrindinis tikslas – padėti kariūnams perprasti valstybių politines sistemas (gebėti atlikti jų lyginamąją analizę) ir socialinį politinį kontekstą, regiono valstybių politinės raidos tendencijas pokomunistiniu laikotarpiu, įsisavinti bendrąsias teorines ir metodikos žinias, ugdyti praktinius įgūdžius, kurie leistų lavinti kritišką ir analitinį mąstymą vertinant politikos praktiką.

Studijas sudaro keletas pagrindinių dalių: dėstytojo paskaitos, savarankiškas kariūnų darbas su reikiama praktine ir teorine medžiaga, atsiskaitymai išėjus tam tikrą programos dalį ar temą (teminiai pranešimai, rašto darbas, tarpiniai atsiskaitymai, kolokviumai, egzaminas), visokeriopa dėstytojo pagalba (konsultacijos, žinių tikrinimas, probleminės diskusijos).

Kariūnai privalo: studijuoti nurodytą literatūrą ir šaltinius vadovaudamiesi dėstytojo iškeltais uždaviniais, kilus neaiškumų, konsultuotis su dėstytoju, per pratybas referuoti temą, svarstyti ir diskutuoti, aktyviai dalyvauti bendrose grupinėse diskusijose, semestro pabaigoje kvalifikuotai atsiskaityti už išeitą kursą.

PAGRINDINĖ LITERATŪRA

Knygos

Brown A., ed., *Contemporary Russian Politics. A Reader*, Oxford: Oxford University Press, 2001, 574 p.

McFaul M., Petrov N., and Ryabov A., *Between Dictatorship and Democracy. Russian Post-Communist Political Reform*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2004, 365 p.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, London: Routledge, 3 rd. edn, 2002, 542 p.

Mokslo žurnalai

„Europe–Asia Studies“, „Journal of Democracy“, „Lietuvos metinė strateginė apžvalga“, „Lithuanian Foreign Policy Review“, „Общественные науки и современность“, „Полис“, „Politologija“, „Post-Soviet Affairs“, „Problems of Post-Communism“, „Pro et Contra“, „Democratization“

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

„Journal of Democracy“, <http://www.journaldemocracy.org>

„Lietuvos metinė strateginė apžvalga“, <http://www.lka/index.php/lt/148423>

Maskvos Karnegio centras, <http://www.carnegie.ru>

„Post-Soviet Affairs“, <http://www.bellpub.com/psa/index.html>

„Problems of Post-Communism“, <http://www.mesharpe.com/aaass/index.htm>

RUSIJOS POLITINĖ SISTEMA

1 TEMA. Posovietinės erdvės transformacijos problematika. Rusijos pokomunistinė transformacija

Teoriniai posovietinės erdvės transformacijos modeliai. Klasikinės tranzitologijos „demokratinės kaitos“ trys etapai: pirmasis – autoritarinio režimo politinis liberalizavimas, antrasis – perėjimas į demokratiją: laisvi rinkimai ir naujos valdžios legitimacija, laisvoji rinka, trečiasis – demokratijos konsolidacija: valdžios institucijų (sudaromų po laisvų rinkimų, remiantis valdžių atskyrimo, stabdžių ir atsvarų principais), laisvosios rinkos (kainų liberalizavimas, masinė privatizacija, valstybės monopolijų panaikinimas ir t.t.), pilietinės visuomenės (politinis dalyvavimas, politinė socializacija, interesų struktūrizacija ir atstovavimas) galutinis įtvirtinimas. Klasikinės tranzitologijos pabaiga. Pagrindinės sąvokos: „bejėgis pliuralizmas“, „vyraujančios valdžios modelis“, kaip pokomunistinės visuomenės būsenos aksioma. „Valstybės kūrimo“ modelis – valstybingumas – institucijos ir istorija („kelio priklausomybės“ koncepcija), formaliųjų ir neformaliųjų institucijų tarpusavio sąveika. Klasikinės tranzitologijos ir „valstybės kūrimo“ modelių palyginimas. „Trigubo kelio“ samprata: politinio režimo demokratizacija, rinkos reformos, konsoliduota tautinė valstybė kaip naujausio tyrimo perspektyva.

Posovietinių politinių režimų tipologija. Rusijos politinės transformacijos modelis. Pagrindinės demokratijos sąvokos: „rinkimų demokratija“, „kontroliuojamoji demokratija“, „valdomoji demokratija“, „formalioji demokratija“, „hibridinis režimas“ ir t. t.

Literatūra

Gelman V., „Post-Soviet Transitions and Democratization: Towards Theory Building“, *Democratization*, 2003, vol. 10, no. 2, p. 87–104.

Jankauskas A., Gudžinskas L., „Tranzitologijos peržiūra: postkomunizmo pamokos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2007*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 175–192.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, London: Routledge, 3 rd. edn, 2002, p. 432–444.

Papildoma literatūra

Buivydas S., „Pokomunistinės transformacijos tyrimų problemos“, *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 22–28.

Carothers T., „The End of the Transition Paradigm“, *Journal of Democracy*, 2002, vol. 13, no. 1, p. 5–21.

Hale H. E., McFaul M., Colton T. J., „Putin and the „Delegative Democracy“ Trap: Evidence from Russia’s 2003–2004 Elections“, *Post-Soviet Affairs*, 2004, vol. 20, no. 4, p. 285–319.

Jankauskas A., Gudžinskas L., „Paradigmatic transmutation of „Transition to Democracy into „Transformation of State“, in *Transformation of Putin’s regime. Why transitology is not applicable to Post-Soviet Russia?*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 9–24.

Lynch A., C., *How Russia Is Not Ruled: Reflections on Russian Political Development*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 170 p.

McFaul M., „Transitions from Postcommunism“, *Journal of Democracy*, 2005, vol. 16, no. 3, p. 5–19.

Lukin A., „Electoral Democracy or Electoral Clanism? Russian Democratization and Theories of Transition“, in Brown A., ed., *Contemporary Russian Politics. A Reader*, Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 530–545.

Schumpeter J., *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*, Vilnius: Mintis, 1998, 286 p.

Shevtsova L., „Russia’s Hybrid Regime“, *Journal of Democracy*, 2001, vol. 12, no. 4, s. 65–70.

Šatūnienė Ž., *Change scenarios of post-soviet political regimes: Russian and Ukrainian case studies: Summary of doctoral dissertation*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, 42 p.

2 TEMA. „Perestroikos“ politinė dinamika ir Rusijos politinė transformacija (1991–1993 reformų metai)

„Perestroika“ – pagrindiniai sovietinės politinės sistemos reformavimo politiniai parametrai: viešosios politikos atsiradimas ir jos raiška SSRS, „naujas mąstymas“, politinio elito skilimas, nacionaliniai judėjimai ir nacionali-

niai konfliktai. SSRS prezidento institucija. Valdžios krizė ir 1991 m. pučas. SSRS žlugimas ir Komunistų partijos monopolio panaikinimas.

Rusijos Federacijos transformacijos pagrindiniai parametrai. Rusijos suverenizacija ir liberalizacija. Politinių institucijų formavimosi ypatumai: Rusijos prezidento institucijos formavimosi perspektyva, politinių institucijų (prezidento ir Liaudies deputatų suvažiavimo) konfliktiškumo problema. Politinė krizė ir Konstitucinio Teismo vaidmuo. Federalizmo problema: priežastys ir padariniai. Premjero A. Gaidaro reformos („šoko terapija“) ir jų politiniai padariniai.

Literatūra

Huskey E., „Democracy and Institutional Design in Russia“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 29–37.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 4–16.

Rekomenduojama literatūra

Dallin A., „Causes of the Collapse of the USSR“, *Post-Soviet Affairs*, 1992, vol. 8, no. 4, p. 279–302.

Lapidus Gail W., „The Crisis of Perestroika“, *Journal of Democracy*, 1991, vol. 2, no. 2, p. 47–53.

Sakwa R., *The Rise and Fall of the Soviet Union, 1917–1991*, London and New York: Routledge, 1999, p. 423–464.

Ян Е., „Перестройка: крах реформы социалистической системы и конституционного коммунизма“, *Полис*, 1998, № 4, с. 37–51.

3 TEMA. 1993 m. politinė krizė ir konstitucinė reforma

Naujosios Rusijos konstitucijos priėmimo politinės aplinkybės: prezidento ir Liaudies deputatų suvažiavimo konstitucinis konfliktas (valdžios galių padalijimo ir subordinacijos problema). 1993 m. spalio mėnesio politinė krizė – karinės jėgos panaudojimo priežastys ir padariniai. Konstitucijos priėmimo procedūra. Pagrindiniai konstitucijos elementai: konstitucinės santvarkos pagrindai, federacinė sandara, žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės, Rusijos Fe-

deracijos prezidentas, Vyriausybė, Federalinis Susirinkimas, teisminė valdžia, vietos savivalda. Rusijos konstitucionalizmas ir politinė praktika.

Literatūra

Rusijos Federacijos konstitucija, žr.: Jarašiūnas E., Mesonis G., sudar., *Užsienio šalių konstitucijos*, Vilnius, 2004, p. 288–326.

Ryabov V., *Legislative-Executive Relations*, McFaul M., Petrov N., and Ryabov A., in *Between Dictatorship and Democracy. Russian Post-Communist Political Reform*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2004, p. 83–94.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 54–69.

Seinis V., *The Constitution, Between Dictatorship and Democracy*, p. 56–82.

Rekomenduojama literatūra

Andrews J. T., *When Majorities Fail: the Russian Parliament 1990–1993*, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 284 p.

Sharlet R., „Russian Constitutional Crisis: Law and Politics under Yeltsin“, *Post-Soviet Affairs*, 1993, vol. 9, no. 4, p. 314–336.

Чиркин В. Е., „Реформа Российской Конституции: этапы и проблемы“, *Общественные науки и современность*, 2000, № 5, с. 52–61.

4 TEMA. Vykdomoji valdžia – prezidentas ir vyriausybė

Rusijos Federacijos prezidento institucija: funkcijos ir vieta valdžios institucijų struktūroje. Prezidento administracija ir įgaliotieji atstovai federalinėse apygardose. Borisas Jelcinas – politikas. Pagrindiniai politinio režimo ypatumai: 1993–1996 m., pokyčiai po 1996 m. rinkimų. Oligarchinių tendencijų sustiprėjimas – elito grupuočių kova dėl įtakos politiniams sprendimams. Politinio režimo charakteristika: „superprezidentinė savivalė“, „demokratūra“, „rinkimų monarchija“.

Prezidentas Vladimiras Putinas ir politinio režimo transformacija 2000–2008 m.: „valdžios vertikalės“ suformavimas: priežastys ir padariniai, kova su oligarchais, regioninė politika („sėkmingas“ karas Čečėnijoje, federalinės

valstybės valdymo struktūros pertvarkymas – federalinių apygardų įkūrimas, gubernatorių rinkimų tvarkos pakeitimas (į skyrimo procedūrą), valstybės ir verslo santykių kaita – valstybinės monopolijos ir verslo valstybinio reguliavimo plėtra, militokratinis valdančiojo elito suklestėjimas. „Suverenios demokratijos“ koncepcija. Formalūs ir neformalūs prezidento galios telkimo ir įgyvendinimo mechanizmai.

Rusijos prezidento valdžios efektyvumas. Įpėdinystės problema (B. Jelcinas – V. Putinas – D. Medvedevas) – pagrindiniai valdžios personalizacijos akcentai. Rusijos ir kitų šalių (pvz., Prancūzijos) prezidentinio valdymo modelių lyginamoji charakteristika.

Vyriausybė: struktūra, sudėtis, kompetencija. Teisiniai ir politiniai prezidento ir vyriausybės įgaliojimų aspektai. Vyriausybės ir Valstybės Dūmos santykiai. Vyriausybių kaitos mechanizmai. „Techninės vyriausybės“ problema.

Literatūra

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 98–124.

Sakwa R., *Putin Russia's Choice*, London and New York: Routledge, 2004, p. 16–83, 84–129.

„The Presidency and Political Leadership“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 49–82.

Rekomenduojama literatūra

Brown A., „Vladimir Putin and the Reaffirmation of Central State Power“, *Post-Soviet Affairs*, 2001, vol. 17, no. 1, p. 45–55.

Colton Timothy J., „Russian Democracy under Putin“, *Problems of Post-Communism*, 2003, vol. 50, no. 4, p. 12–21.

Daniels R. V., *Russia's Transformation. Snapshots of a Crumbling System*, Lanham: Rowman & Littlefield, 1997, p. 149–195.

Janeliūnas T., „Sovereign Democracy“ – Yet another Attempt to Define Russia's Regime, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2006, Nr. 2 (18), p. 119–133.

Kryshchanovskaya O., and White S., „Putin's Militocracy“, *Post-Soviet Affairs*, 2003, vol 19, no. 4, p. 289–306.

Крыштановская О., „Режим Путина: либеральная милитократия“, *Pro et Contra*, 2002, т. 7, № 4, с. 158–180.

Shevtsova L., *Putin's Russia*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2003, p. 69–261.

Shevcova L., „The Problem of Executive Power in Russia“, *Journal of Democracy*, 2000, vol. 11, no. 1, p. 32–39.

Šatūnienė Ž., „Putin's political regime and its perspectives“, in *Transformation of Putin's*, p. 25–77.

5 TEMA. Rusijos parlamentarizmas

Parlamentarizmo istorinė, teisinė ir politinė problematika. Federalinis Susirinkimas – jo vieta politinėje sistemoje. Federacinė Taryba: sudėtis, struktūra (Tarybos reglamentas) ir funkcijos. Tarybos sudėties formavimo mechanizmo reforma (2000 m.). Federacinės Tarybos („regionų tarybos“) funkcijos ir vaidmuo valdžios struktūroje. Valstybės Dūmos sudėtis ir struktūra (pirmininkas, taryba, komitetai, komisijos, frakcijos). Pagrindiniai įstatymų leidybos proceso bruožai: teorija ir praktika. Parlamentinės kontrolės institucionalizacija ir efektyvumas. Valstybės Dūmos vieta politikoje: įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių santykiai – nuo atviros konfrontacijos iki visiško solidarumo. Federacinės Tarybos ir Valstybės Dūmos sąveikos problema. Federalinio Susirinkimo politinės galios problemos.

Literatūra

Chaisty P., „Legislative Politics in Russia“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 99–120.

Huskey E., „Legislative–Executive Relations in the Yeltsin Era“, *ten pat*, p. 121–130.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 125–139.

Rekomenduojama literatūra

Gleisner J., et al., „The Parliament and the Cabinet: Parties, Factions and Parliamentary Control in Russia (1900–1903)“, *Journal of Contemporary History*, 1996, vol. 31, no. 3, p. 427–461.

Moser R. G., „The Impact of Parliamentary Electoral Systems“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 195–207.

Романов Р. М., „Российский парламентаризм: генезис и организационное оформление“, *Полис*, 1998, № 5, с. 123–132.

Шейнис В. Л., „Судороги российского парламентаризма“, *Полис*, 1992, № 3, с. 52–62.

6 TEMA. Rusiškoji rinkimų sistema

Rinkimų sistemos institucinė sandara ir teisinis reguliavimas – pagrindinės rinkimų proceso tendencijos. Valstybės Dūmos ir prezidento rinkimų bendroji charakteristika: pirmasis (1995–1996 m.), antrasis (1999–2000 m.), trečiasis (2003–2004 m.) ir ketvirtasis (2007–2008 m.) rinkimų ciklai. Valdžios kontroliuojamo balsavimo regionuose fenomenas. Rinkimų kampanijų ypatumai. Neformalieji rinkimų aspektai ir jų įtaka rinkimų rezultatams: rinkimų klientelizmas ir korupcija, administraciniai resursai: sklaidos formos ir efektyvumo problema, „valdžios partijos“ – rinkimų politikos instrumentai. Rinkimų komisijų (politinio užsakymo vykdytojo) vaidmuo. Rusiškųjų rinkimų atitikties demokratinėms procedūroms problema (pagrindinis demokratiškųjų rinkimų formalus procedūrinis pažeidimas – lygių ir konkurencinių politinių varžybų sąlygų, t. y. laisvės ir sąžiningumo (angl. *free and fair*), nepaisymas).

Literatūra

„Elections and the Electoral System“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 151–207.

McFaul M., and Ryabov N., „Elections“, in *Between Dictatorship and Democracy*, p. 23–55.

Rekomenduojama literatūra

Lynch A., C., *How Russia Is Not Ruled: Reflections on Russian Political Development*, p. 146–152.

Moser R., „Testing „Duverger’s Law“ in a Post-Communism Context: The Impact of Electoral Systems in Russia“, *Post-Soviet Affairs*, 1997, vol. 13, no. 3, p. 284–302.

Pugačiauskas V., „Rusijos „valdžios vertikalė“: 2003–2004 metų rinkimų ciklo peripetijos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 153–169.

Pugačiauskas V., „Rusijos rinkiminė demokratija: tendencijos ir perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 77–92.

Воронцова А. Б., Звоновский В. Б., „Административный ресурс как феномен российского избирательного процесса“, *Полис*, 2003, № 6, с. 114–123.

7 TEMA. Politinės partijos ir partinė sistema

Politinių partijų veiklos teisinis reglamentavimas: 1993 m. konstitucija, 2001 m. įstatymas „Apie politines partijas“. Pagrindinės Rusijos Federacijos politinės partijos: Rusijos Federacijos komunistų partija: struktūra, ideologija (ortodoksinio komunizmo gyvybingumo problema), politiniai laimėjimai ir perspektyva. Liberalų demokratų partija – politinės sėkmės (ilgaamžiškumo) formulė. Demokratinės partijos: „Dešiniųjų jėgų aljansas“, „Jabloko“: ideologija, rinkimų strategija ir taktika, politinių nesėkmių priežastys. Partijos rinkimų autsiderės ir politinės opozicijos situacija bei perspektyva. „Valdžios partijų“: „Rusijos pasirinkimas“, „Mūsų namai – Rusija“, „Vienybė“ ir „Vieningoji Rusija“ (transformacija nuo politinio susivienijimo iki valdančiosios partijos) – fenomenas.

Partinės sistemos bendroji charakteristika (partijų skaičius, ideologinis tapatumas ir laikysena, koalicinis potencialas): teoriniai ir praktiniai aspektai.

Literatūra

McFaul M., „Political Parties“, in *Between Dictatorship and Democracy*, p. 105–134.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 172–200.

Rekomenduojama literatūra

Gelman V., „Political Opposition in Russia: A Dying Species?“, *Post-Soviet Affairs*, 2005, vol. 21, no. 3, p. 226–246.

GolosoV G. V., „Who Survives? Party Origins, Organizational Development, and Electoral Performance“, *Political Studies*, 1998, vol. 46, no. 3, p. 511–543.

Evans G., Whitefield S., „The Evolution of Left and Right in Post-Soviet Russia“, *Europe–Asia Studies*, 1998, vol. 50, no. 6, p. 1023–1043.

Knox Z., Lentini P., and Williams B., „Parties of Power and Russian Politics“, *Problems of Post–Communism*, 2006, vol. 53, no. 1, p. 3–14.

Sakwa R., *Putin's Russia's Choice*, p. 114–119.

„Problems of Party Formation and Consolidation“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 211–243.

Голосов Г. В., Лихтенштейн А. В., „Партии власти“ и российский институциональный дизайн: теоретический анализ“, *Полис*, 2001, № 1, с. 6–14.

8 TEMA. Federalizmas ir regionizmas: struktūra, problemos ir perspektyvos. Kaliningrado srities problema

Rusijos federalizmo modelis. Regionų suverenizacijos procesas. Teisinė normatyvinė reglamentacija (1992 m. federacinė sutartis, 1993 m. konstitucija), jos praktinis ir politinis įgyvendinimas. Valstybinis teritorinis ir administracinis teritorinis suskirstymas. Respublika, kraštas, sritis, federacinis miestas, autonominė sritis, autonominė apygarda. Bendroji Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencija. Regionų valdžios institucijų organizacinė charakteristika. Centras ir regionai: decentralizacija ir centralizacija. Kaliningrado sritis: anklavo administraciniai politiniai ir kariniai probleminiai aspektai. Nauji postūmiai – V. Putino federacinė reforma: įgaliojimai, Federacinės Tarybos formavimo nuostatų pakeitimai, gubernatorių rinkimų tvarkos pakeitimai). Vieningos politinės erdvės stiprėjimo tendencija.

Literatūra

Chirikova A., and Lapina N., „Political Power and Political Stability in the Russian Regions“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 384–397.

Lopata R., „Geopolitinis įkaitas: Rusijos Federacijos Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities atvejis“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2003*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 177–192.

Petrow N., „Federalism“, in *Between Dictatorship and Democracy*, p. 213–238.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 172–200.

Rekomenduojama literatūra

Hahn G. M., „The Impact of Putin’s Federative Reforms on Democratization in Russia“, *Post–Soviet Affairs*, 2003, vol 19, no. 2, p. 114–153.

Kahn J., „What is the New Russian Federalism?“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 374–383.

Lopata R., *Įkaito anatomija. Kaliningrado jubiliejaus byla*, Vilnius: Eugrimas, 2006, 170 p.

Motieka E., Sirutavičius V., Daniliauskas J., Molis A., *Politinių procesų ir struktūrų apžvalga Kaliningrado srityje*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, 107 p.

Sirutavičius V., Stanytė I., „Rusijos Federacijos Kaliningrado srities strateginė reikšmė“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*“, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 171–200.

Stepan A., „Russian Federalism in Comparative Perspective“, *Post–Soviet Affairs*, 2000, vol. 16, no. 2, p. 133–176.

Zverev Y., „Kaliningrad: Problems and Paths of Development“, *Problems of Post–Communism*, 2007, vol. 54, no. 2, p. 9–25.

Кузьмин А. С., Мелвин Н. Д., Нечаев В. Д., „Региональные режимы в постсоветской России: опыт типологизации“, *Полис*, 2002, № 3, с. 142–155.

Петров Н., „Корпоративизм vs регионализм“, *Pro et Contra*, 2007, т. 11, № 4–5, с. 75–89.

9 TEMA. Politinė kultūra ir politinis dalyvavimas

Sovietinės politinės kultūros esminiai bruožai: visiška piliečių priklausomybė nuo valstybės – paternalizmas, priverstinis rinkėjų aktyvumas, „dvigubas mąstymas“, „dvigubas ritualinis elgesys“. Rusijos politinės kultūros transformacija. Šiuolaikinės Rusijos politinės kultūros samprata (pavaldinio politinės kultūros tipo dominantė) ir svarbiausi jos požymiai: teisinis nihilizmas,

polinkis į konformizmą ir personalizuotas valdžios suvokimas, individualios atsakomybės ribotumas, pavaldininkiškas santykis su valstybe – paternalinės tradicijos gyvybingumas. Požiūrio į Vakarus dinamika.

Masių dalyvavimas politikoje, rinkėjų aktyvumas ir elgesys – jų vyraujančios preferencijos ir nestabilumo (neatsparumo mobilizuojamajam poveikiui) pagrindinės priežastys. Rinkėjų balsavimo motyvacija – populiarus lyderis, „teisingo“ kandidato fenomenas, racionalus pasirinkimas, socialinis statusas, partinė (ne)identifikacija, paskutinės sekundės pasirinkimo sindromas. Piliečių pasitikėjimas prezidento institucija (valdžios suasmeninimo problema) ir kitais politiniais institutais. Absenteizmas, negatyvizmas ir protesto balsai. Politinės socializacijos situacija – lėta pažanga ir vadovavimas „iš viršaus“.

Literatūra

Levada J., „Homo Praevericatus: Russian Doublethink“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 312–322.

McFaul M., and Treyger E., „Civil Society“, in *Between Dictatorship and Democracy*, p. 135–173.

Rose R., „Living in an Antimodern Society“, *ten pat*, p. 293–303.

Sakwa R., *Russian Politics and Society*, p. 339–343.

Rekomenduojama literatūra

Brown A., „Political Culture and Democratization: The Russian Case in Comparative Perspective“, in Pollack D, et al. ed., *Political Culture in Post-Communist Europe. Attitudes in New Democracies*, Aldershot: Ashgate, 2003, p. 17–30.

Colton T., McFaul M., „Are Russians Undemocratic?“, *Post-Soviet Affairs*, 2002, vol. 18, no. 2, p. 91–121.

Дилигенский Г. Г., „Запад“ в российском общественном сознании“, *Общественные науки и современность*, 2000, № 5, с. 5–19.

Гудина Ю. В., „Активность российских избирателей: теоретические модели и практика“, *Полис*, 2003, № 1, с. 112–123.

Левада Ю., „Homo Post-Sovieticus“, *Общественные науки и современность*, 2000, № 6, с. 5–34.

Петухов В., „Политическая активность и гражданская самоорганизация россиян“, *Общественные науки и современность*, 2002, № 6, с. 59–65.

10 TEMA. Interesų grupės ir oligarchai Rusijos politikoje

Organizuotų interesų transformacija Rusijoje reformų laikotarpiu: interesų grupių genezė sugriuvus komandinėi administracinei sistemai, „pirmosios bangos“ interesų grupės institucionalizacija ir interesų raiškos ypatumai. Pramoninkų interesų grupės ir jų santykiai su valdžia. Stambiojo verslo organizacijos: lyginamoji analizė (struktūra, politiniai resursai, strategija, pozicija, rezultatai). Oligarchų galios dimensija. „Šeimos“ fenomenas. Prezidento V. Putino ir oligarchų santykiai: „Chodorkovskio byla“. Šakinių interesų grupių: naftininkų, energetikų ir karinio pramoninio komplekso – institucinė sandara ir įtaka politiniams procesams. Rusijos (ne)korporatyvizmo pagrindiniai bruožai. Verslo ir valstybės santykių dinamika V. Putino valdymo laikotarpiu. Rusijos lobizmo ir korupcijos ypatumai.

Literatūra

Peregudov S., „The Oligarchical Model of Russian Corporatism“, in *Contemporary Russian Politics*, p. 259–268.

Simonia N., „Economic Interests and Political Power in Post–Soviet Russia“, *ten pat*, p. 269–280.

Rekomenduojama literatūra

Peregudov S., Semenenko I., „Lobbying Business Interests in Russia“, *Democratization*, 1996, vol. 3, number 2, p. 115–139.

Schoeder H.H., „El'tsin and the Oligarchs: The Role of Financial Groups in Russian Politics“, *Europe–Asia Studies*, 1999, vol 51, no. 6, p. 957–988.

Паппэ Я., „Отраслевые лобби в правительстве России (1992–1996)“, *Pro et Contra*, 1996, № 1, с. 68–78.

Зудин А. Ю., „Неокорпоративизм в России? (Государство и бизнес при Владимире Путине)“, *Pro et Contra*, 2004, т. 6, № 4, с. 176–198.

Зудин А. Ю., „Олигархия“ как политическая проблема российского посткоммунизма“, *Общественные науки и современность*, 1999, № 1, с. 45–65.

NVS ŠALIŲ POLITINĖS SISTEMOS

11 TEMA. NVS bendroji charakteristika

NVS susikūrimo politinis kontekstas: 1991 m. Belovežo girios sutartis. NVS institucinė sandara. Valstybių vadovų, vyriausybių vadovų, užsienio reikalų ministrų, gynybos ministrų tarybos, Parlamentinės Asamblėjos organizacinė struktūra, sudėtis ir funkcijos. NVS vykdomasis sekretoriatas. Rinkimų stebėjimo misijos kontroversiškas vaidmuo (demokratiškų rinkimų principo „free and fair“ ignoravimo problema). Rusijos lyderystės (galios) vaidmuo. NVS raišos problemos – integracijos galimybių ribotumas. Sandraugos šalių (Rusijos, Kazachstano, Uzbekistano, Turkmėnistano, Tadžikistano, Kirgizijos, Armėnijos, Azerbaidžano, Gruzijos, Moldovos, Ukrainos, Baltarusijos) interesų išsiskaidymo problema: 2003 ir 2005 metų Sandraugos krizė ir „spalvotosios“ revoliucijos: Gruzija – Rožių revoliucija, Ukraina – Oranžinė revoliucija, Kirgizija – Tulpių revoliucija.

Regioninės Sandraugos šalių organizacijos: Eurazijos ekonominio bendradarbiavimo organizacija, Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija (didžiausio integracinio potencialo tikimybė), Gruzijos, Ukrainos, Azerbaidžano ir Moldovos organizacija (svarbiausias vidaus dezorganizacijos šaltinis), Šanchajaus bendradarbiavimo organizacija, jų tarpusavio sąveika ir galimas poveikis NVS plėtrai. NVS galimos integracijos ir reintegracijos tendencijos. „Kelių greičių“ modelio perspektyva. Sandraugos šalių politinių sistemų lyginamoji analizė.

Literatūra

Diamond L., „Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. (Appendix table 1, 2.) Election Results and Political Features of Selected Hybrid Regimes. 1990–2001“, *Journal of Democracy*, 2002, vol. 13, no. 2, p. 21–80.

Konończuk W., „The failure of integration. The CIS and other international organizations in the Post-Soviet area, 1991–2006“, *Ośrodek Studiów Wschodnich/Centre for Eastern Studies, Prace OSW/CES studies*, Warszawa, 2007, p. 29–48 arba <http://www.pdc.ceu.hu/archive/00003167/>, 2008 01 23

Nepriklausomų valstybių sandraugos raidos tendencijos: integraciją skatinantys ir ribojantys veiksniai, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, 78 p.

Sakwa R., Webler M., „The Commonwealth of Independent States 1991–1998: Stagnations and Survival“, *Europe–Asia Studies*, 1999, vol. 51, no. 3, p. 379–415.

Rekomenduojama literatūra

Charles H., Fairbanks Jr., „Georgia’s Rose Revolution“, *Journal of Democracy*, 2004, vol. 15, no. 2, p. 110–124.

Олкотт М., „Центральная Азия: перспективы смены власти“, *Pro et Contra*, 2005, т. 9, № 1, с. 52–72.

Protsyk O., „Federalism and Democracy in Moldova“, *Post–Soviet Affairs*, 2005, vol. 21, no. 1, p. 72–90.

Серова О., „Содружество Независимых Государств. История создания, современная структура, региональные объединения в рамках СНГ“, <http://www.sng.rian.ru/688/news251215.html>, 2008 01 22.

Шишков Ю., „Россия и СНГ: неудавшийся брак по расчету“, *Pro et Contra*, 2001, т. 6, № 1–2, с. 91–106.

12 TEMA. Ukrainos politinė transformacija

Ukrainos politinė transformacija. Konstitucija ir 2004 m. konstitucinė reforma. Prezidento institucijos vieta politinėje sistemoje. Vyriausybė: formavimo principai, struktūra ir funkcijos. Vyriausybės politinės galios problema. Parlamentas (Aukščiausioji Rada): struktūra ir funkcijos. Parlamento ir vykdamosios valdžios santykiai: valdžios funkcijų pusiausvyros problema. „Valdžios perdavimo“ proceso žlugimas arba režimo Oranžinė revoliucija: vidinės ir išorinės priežastys. Prezidento (1994, 2004 m.) ir Aukščiausiosios Rados rinkimų praktika.

Socialinis politikos kontekstas: pagrindinės politinės partijos ir jų koalinis potencialas, partinės sistemos tipologija, permanentinė fragmentacija ir poliarizacija (ideologinių orientacijų neapibrėžtumai). Partijos kaip finan-

sinių ir pramoninių grupių kovos dėl valdžios instrumentas. Kvazipartijos, partijos lyderės – Regionų partija, J. Timošenkos blokas, „technologinės“, lobistinės partijos. Partijų regionizacijos problema. Interesų grupės: oligarchų grupių ir politinės valdžios santykiai. Politinė kultūra – sovietinės kultūros palikimas, rinkėjų elgesys: regionų (vakarų ir rytų) rinkimų ypatumai, pavaldinio–dalyvio dilema.

Literatūra

Sirutavičius V., „Ukraina: Oranžinė revoliucija ir kas po to?“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2005*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2006, p. 203–242.

The Post-Soviet society: Ukraine in a comparative perspective, Warsaw: IFIS, 2002, 165 p.

Šatūnienė Ž., „Permanent Instability of Ukraine’s Political Regime“, *Lithuanian Foreign Policy Review*, 2005, Nr. 1–2, (15/16), p. 65–97.

Ukraina po oranžinės revoliucijos: vidaus ir užsienio politikos tendencijos, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, 175 p.

Rekomenduojama literatūra

Hans von Zon., „Political Culture and Neo-Patrimonialism Under Leonid Kuchma“, *Problems of Post-Communism*, 2005, vol. 52, no. 5, p. 12–21.

Kuzio T., „From Kuchma to Yushchenko Ukraine’s 2004 Presidential Elections and Orange Revolution“, *Problems of Post-Communism*, 2005, vol. 52, no. 2, p. 29–42.

Kuzio T., *Ukraine: Perestrojka to Independence*, London: Macmillan Press, 2000, 272 p.

Myagkov M., Ordeshook Peter C., „The Trail of Votes in Ukraine’s 1998, 1999, and 2002 Elections“, *Post-Soviet Affairs*, 2005, vol. 21, no. 1, p. 56–71.

Protsyk O., „Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma’s Ukraine“, *Problems of Post-Communism*, 2005, vol. 52, no. 5, p. 23–31.

Whitmore S., „State and Institution Building Under Kuchma“, *Problems of Post-Communism*, 2005, vol. 52, no. 5, p. 3–11.

13 TEMA. Baltarusijos politinė sistema

Baltarusijos politinio režimo transformacija. 1994–1996 m. politiniai pokyčiai ir padariniai (1996 m. konstitucinis referendumas, konstitucijos pataisos, Aukščiausiosios Tarybos paleidimas, prezidento rinkimai). Baltarusijos prezidento institucija: funkcijos ir galios. 2001 ir 2006 m. prezidento rinkimai. Aleksandro Lukašenkos politinį režimą apibūdinančios sąvokos: „sultoniškas režimas“, „lukašizmas“. Prezidento „valdžios vertikalės“ politinis mechanizmas. Prezidento valdžios efektyvumo problema. Prezidento administracija ir reikalų valdyba. Vyriausybės struktūra, sudėtis, funkcijos – teorija ir praktika. Baltarusijos Nacionalinis Susirinkimas – Respublikos Taryba (aukštieji rūmai) ir Atstovų Rūmai (žemieji rūmai): struktūra ir funkcijos. Respublikos Tarybos formavimo mechanizmas. Atstovų Rūmų rinkimų praktika: demokratiškų rinkimų imitacijos mechanizmai. Parlamentinės institucijos politinės „negalios“ problema. Valdantysis režimas ir opozicija: nelygių konkurentų kova.

Baltarusijos socialinis politikos kontekstas. Pagrindinės politinės partijos (Baltarusijos komunistų partija, Baltarusijos darbo partija, Baltarusijos socialdemokratų partija (*Narodnaja hramada*), Jungtinė pilietinė partija, Baltarusijos liaudies frontas „Atgimimas“). Partinės sistemos bendroji charakteristika. Interesų grupės ir jų veikla valdžios vertikalės sąlygomis. Politinės kultūros ypatumai: patriarchališkumas, sovietiškas, pavaldininkiškas, valdžios personalizacija. Politinio dalyvavimo preferencijos. Politinės socializacijos problema. Baltarusijos ir Ukrainos politinių sistemų lyginamoji analizė.

Literatūra

Contemporary Belarus: Between Democracy and Dictatorship, London: Routledge, 2002, p. 21–32, 68–84, 99–111.

Lopata R., „Autoritarizmas Baltarusijoje: galimos grėsmės Lietuvos saugumui“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 201–214.

Marples D. R., „The Lukashenka Presidency and the Future Belarus“, in *Contemporary Change in Belarus, Baltic and East European Studies*, 2004, t. 2, p. 7–20.

Pranevičiūtė J., „Baltarusija – neįvykęs fenomenas: visuomenės mobilizacijos perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 135–158.

Pugačiauskas V., „Valdžios vertikalė: institucijos ir ideologija“, in *Baltarusijos paradoksai. Įstrigusi transformacija ir regioninis saugumas*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 13–31.

Rekomenduojama literatūra

Eke S. M., Kuzio T., „Sultanism in Eastern Europe: The Socio–Political Roots of Authoritarian Populism in Belarus“, *Europe–Asia Studies*, 2000, vol. 52, no 3, p. 523–547.

Goujon A., „Le „Luokachisme“ ou le populisme autoritaire en Biélorussie“, *Revue Politique et Sociétés*, 2002, vol. 21, numero 2, p. 29–50.

McMahon M., „Aleksandr Lukashenka President Republic of Belarus“, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 1997, vol. 13, no. 4, p. 129–137.

Коктыш К. Е., *Трансформация политических режимов в Республике Беларусь, 1990–1999*, Москва: Московский общественный научный фонд. ООО „Издательский центр научных и учебных программ“, 2000, 188 с.

REKOMENDUOTINOS RAŠTO DARBŲ TEMOS

1. Ukrainos ir Baltarusijos politiniai režimai: lyginamoji analizė
2. Rusijos „valdžios partijų“ fenomenas
3. Nepriklausomų valstybių sandrauga – integracijos laimėjimai ir nesėkmės
4. „Suverenos demokratijos“ koncepcijos pagrindiniai bruožai
5. Posovietinės erdvės transformacijos teoriniai modeliai
6. Rusijos prezidento institucija. Boriso Jelcino atvejis
7. 2003–2004 m. rinkimų Rusijoje ciklas
8. Rinkimai Rusijoje – administracinių resursų sklaida
9. Rusijos Federacijos komunistų partija: struktūra, ideologija, politiniai laimėjimai
10. Rusijos rinkėjų preferencijos
11. Rusijos Valstybės Dūmos ir vykdomosios valdžios santykiai
12. Politinė opozicija Rusijoje: nesėkmės priežastys
13. Vidurinės Azijos valstybių politiniai režimai: bendroji charakteristika ir perspektyvos
14. Rusijos „valdžios vertikalė“
15. Ukrainos oranžinė revoliucija: priežastys ir padariniai
16. Baltarusijos prezidento institucija: galios problema
17. Oligarchai ir valdžia: „M. Chodorkovskio byla“
18. Rusijos prezidento institucija. V. Putino atvejis

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Virgilijus Pugačiauskas

**RUSIJOS IR NEPRIKLAUSOMŲ VALSTYBIŲ SANDRAUGOS
POLITIKOS STUDIJŲ METODIKA**

Atsakingasis redaktorius prof. dr. Gediminas Vitkus
Redaktorė Nijolė Andriušienė

2008-11-25. Tiražas 79 egz. Užsakymas GL-560.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Krašto apsaugos ministerijos
Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius